

Drahocenné, přepychové nebo modní vzácnosti, které pořizovány bývají ohromným vynaložením nejjemnější vycvičené práce lidské a obětováním vzácných statků, nicotně se často promrhaly v okamžicích rozmánilé bujnosti, kdežto v téže společnosti zástupy ubožáků tyto trety vytvořujících vydány byly všelikým svízelným zápasům o život a strádaly hroznými útrapami všeho druhu.*)

Jsou však tyto nesrovnalosti zároveň pádným dokladem, jak ještě daleko byla nynější kapitalistická a právní soustava podnikatelská od souladného ukojování všech životních potřeb lidské společnosti v celku i pro jednotlivé části její. Proti nezbytným potřebám všeho lidstva, které by tak snadno se daly plně ukojiti, nastavily se potřeby *vyvolených* národů a mezi nimi *vyvolených* jednotlivců, které byly nejen překážkou všeobecného souladnějšího ukojování, nýbrž také zdrojem všech násilných zřízení, které takové *antisociální* výsady vyvolenců utvrzovaly.

30. Práce svobodná; sociální nevýhody nevolné práce pro podnikání. Třídní a jiné rozpravy soustavy podnikatelské.

Aristotelův často vzpomínaný památný výrok, že „*otroctví pomine, až tkalcovské stavj samy od sebe budou se pohybovat*“, — (tou větou filosof ten vlastně popíral možnost osvobození z otrocké práce v kulturních společnostech lidských), — *skoro doslova splnila moderní technika*. Podnikatelská soustava teprve svým zdokonaleným provozem, v kterém těžké svalové práce lidské i zvířecí už jsou zbytečné a nahrazení se mnohem výhodnějšími energiemi přírodními, odstranila na dobro, — a bez možnosti návratu, — otroctví i poddanství lidské. Otrok, nevolník nebo jiný nesvobodný pracovník nedovede již soutěžit s dokonalejšími, s nepoměrně vydatnějšími a s mnohem lacinějšími motory mechanickými, které jsou pohybovány neživou energií z různých zdrojů — (v podstatě z téměř nevyčerpatelného zdroje slunečního). — Ano, po většině i soumaři v tom směru se stali zbytečnými a příliš nákladnými. Jak nesmírně vynikla moderní parolod nad veslovou loď s galejními otroky! Kterak parní lokomotiva překonala formanského koně s povozníkem! Jak stokrát větší břemena dopravují lokomotivní železnice s velikou přesností, bezpečností a rychlostí i nepoměrně laciněji, nežli silniční povozy! Kterak by stačila jakákoli sebe lacinější práce otrocká selfaktoru nebo mechanickému stavu tkacímu; jak malicherným bylo by usilování otroků proti kladivům hutním, parostrojním jeřábům a nepřehledným jiným moderním mašineriím.

*) Na př. vzácné plesové úbory, zhotovené z nejjemnějších tkaniv a krajek, z exotických květů a z jiných velmi nákladných a drahých cetek, na které vynaloženo bylo tisíce dní a nocí úmorné práce nejdovednějších ženských ruk, posloužily snad k jediné zábavě své majitelce, která potom je odkládá již zvadlé, zeuchané a k ničemu nepotřebné. Zatím však dělnice, které onu nádheru připravovaly a jiné užitečnější činnosti se věnovati nemohly, za svou nepatrnou mzdu nenajedly se snad ani dosyta chleba. Takový pomíjející přepych, vykoupený tisícovým strádáním ubohých proletářských existencí zajisté nelze ani samé podnikatelské organizaci připisovati na vrub. Jest možný jen velmi nerovnoměrným rozdělením všech úkojných prostředků a jejich společensky nerozmyslným nabýváním a upotřebováním.

Otrok, pokud by dodával pouhou mechanickou (svalovou) energii, stal se jistě příliš drahým a k tomu málo spolehlivým nástrojem. Jak proti tomu jeví se nepoměrně lacinějším motor schopný k nejpřesnějším a nechybujícím výkonům o mnoha stech ba tisících koňských sil, jemuž k obsluze a dozoru stačí jeden nebo několik jen inteligentních svobodných lidí!*

Na energii 1 HP, která by pracovala po celý rok (na př. 300 dní po 10 hodinách = 3000 hodin — HP nespotřebovaly by se do roka ani dvě tuny dobrého kam. uhlí.**) Ale dvě tuny kamenného uhlí před válkou nestály (blízko dolů) ani 2 libry sterl. (£) (čili za 2½ frs asi 100 kg). Práce 1 theoretické HP je pak nejméně rovna svalové práci 15 silných otroků. Kdybychom na udržení živobytí otrokova čítali do roka jen 500 frs — (což by znamenalo jen 1⅓ frs na den), — stálo by roční živobytí 15 otroků 7500 frs; za těchto předpokladů byla by práce otrocká 150krát dražší nežli práce parní turbíny. [Fakticky by práce otrocká byla ještě mnohem nákladnější, jelikož by silného otroka v úsilovné práci nebylo lze za 500 frs ročně vydržeti. Rovněž, když parní stroj nepracuje, nestojí nic jeho energie, jelikož není vydávána, kdežto otrok nepracující musí vždy býti živěn, aby se jeho živobytí a energie udržovaly.]

K obslužení parního stroje (nebo parní turbíny) o několika stovkách neb i tisících HP stačili by zcela dobře dva nebo tři dovední lidé (topiči a zkoušení strojníci), kdežto pro mnohé tisíce otroků, kteří by k náhradě takového stroje byli potřební, musily by býti houfy dozorců a různých kontrolorů. A kapitál, investovaný v sebe nákladnějším parním stroji nebo v turbině parní, je nepatrným zlomkem proti kapitálu, který by byl potřebný na zakoupení několika tisíc otroků. Otroci jsou kromě toho kapitálem náramně křehkým. Vůbec vyžaduje velikého nákladu vydržování silného lidského života podléhajícího různým nemocem, proměnám i úplnému zmaru. Proti tomu stroj je nepoměrně vytrvalejší, mnohonásob méně nákladný, i když nějaký čas stojí a zahálí, bývá to téměř bez újmy a bez nákladů.

*) Nejen obrovská a velmi těžká díla hravě vykonává parní, výbušný, elektrický nebo vodní stroj, nýbrž zvláště práce jemné, vědecky přesné a umělecky dokonalé nedají se často vůbec vykonati lidskou pouhou zručností bez pomoci stroje. K úplně přesným, nechybujícím výsledkům v různých průmyslech vědecky nebo umělecky založených bylo lze dospěti pouze užitím strojů. Stačí v tom směru poukázati na různé geodetické, nivelační, mechanické, optické, chemické a jiné přístroje, kterými lze vystihnouti poměry a vztahy, které jsou až nedostupny a nepostizitelné lidskými smysly. Moderní technika zbystrila i doplnila všechny lidské schopnosti daleko za meze pouhého smyslného lidského vnímání. Nesčetné doklady o tom podávají jak všechny přírodní vědy tak zvláště přerůzné technologie. Strojem na př. lze přesně změřiti tisíceiny ba miliontiny milimetrů, zvážiti miliontiny miligramů, zjistiti mizivé stopy hmot i energií, o nichž lidé jinak by ani tušení neměli.

**) Dvě tuny dobrého kam. uhlí možno odhadovati nejméně na 15 milionů kalorií = 15 mil. × 425 = téměř 6400 milionů sec. meterkilogramu (1 kalorie = 425 sec. meterkilogramu). Tedy pro 3000 hodin = 108 mil. sekund by dvě tuny uhlí vydaly asi 6400 : 108 = 590 meterkilogramu energie po celý rok. Při předpokládaném efektu parního stroje ne celých 13%, využitkování kalorické energie — a v dokonalých parních strojích nebo parních turbinách je využitkování vyšší — znamenala by výkonnost tato jednu koňskou sílu za dvě tuny kamenného uhlí.

Podobně laciným jest pohon při motorech spádu vodního — méně již při všelikých elektromotorech. [1 kilowattová hodina jest jistě rovnocenná asi 2 dělníkům, pracujícím po celý den; před válkou nestála pro průmyslový pohon ve velkém ani 20 centimes, kdežto mzda pro dva silné dělníky nebyla jistě značná, čítala-li se na 4 frs. Byla tedy práce dělníků nejméně dvacetkrát dražší než práce elektromotorů, kterých se dá použítí k jakýmkoli zaměstnáním i v malých provozech. Po válce bude lidská práce nepoměrně ještě nákladnější proti strojové.] Proto pro moderní podniky byl by otrok strojem neskonale dražším, než jsou motory. Otrocki jsou z těch důvodů zhoľa neupotřebitelní, kdyby snad tomu ani jiné překážky nevadily. Podnikatelé tedy nejen neměli žádného zájmu na udržení nesvobodné práce, nýbrž byli nejhorlivějšími odpůrci všeho druhu nevolnictví, jelikož osvobození nevolníci zbavení na venkově obživy, byli nuceni ji hledati v průmyslu, v dopravě, v obchodu a v jiných podnicích mimo zemědělství. Příliv těchto nových lidí z venkova do měst i k průmyslu vůbec hledajících živobytí vlastní výdělečnou prací, působil svou mohutnou konkurencí na snižování mzdy a tím na zmenšování nákladů provozních, jak o tom už zmínka se stala dříve.

Svobodně nabízená lidská práce při volné soutěži objevila se býti mnohem lacinější, spolehlivější i vydatnější nežli práce nesvobodná, nevolná. Dělníci, kteří neměli podstatně jiných výživných prostředků kromě mzdy za svou práci, musili si příležitosti k výdělku vysoce vážiti. Pro ně pracovní zaměstnání znamenalo živobytí a nezaměstnanost byla postihována bídou, ano často záhubou úplnou. Proto dělník za mzdu pracující přičiňoval se svědomitě, i když nebylo nad ním zvláštního dozoru, i když nebyl k práci poháněn, jelikož se bál, že by mohl pro špatnou práci pozbyti zaměstnání, o něž pravidelně neb aspoň často ucházela se stále pohotová „*reserva nezaměstnaných*“ (podle názvosloví K. Marxe).

Kromě toho mzda bývá velmi zhusta vyměřována dle vykonaného díla (mzda akordní nebo úkolová) a konkurence pracujících nutila k tak nízkým cenám za dodávané dílo, že jen náležitá péle zaručovala slušnou, ano jen obstojnou výživu při akordní mzdě.

Také spolupráce mechanických a jiných motorů kontroluje práci dělníkovu nebo přímo ho nutí k napětí vší energie; lenost nebo nedbalost by se projevila hned špatným fungováním stroje, po případě jeho poroucháním neb i úrazem dělníka samého. Nedostatečná přičinlivost dělníka, který dodává přípravky druhým zaměstnaným, byla by hned zpozorována a způsobila by bezděčnou zahálku ostatních spoluzaměstnaných.*)

Tyto různé důvody pudily všechny podnikatele k tomu, že se stali nejhorlivějšími zastánci pro uvolnění pracovního lidu z různých sociálních nesvobod a tím pro příliv proletariátu bez těžebních prostředků do podniků všeho druhu. — Že ani použití strojů tu neumenšilo poptávky po práci lidské (zejména po práci inteligentní), to uka-

*) I různými technicky vědeckými způsoby bylo lze kontrolovati a zdokonalovati výkonnost dělníkovu, jak toho dokladem jsou *Taylorovy* způsoby kontroly a zdokonalování práce lidské ve Spojených státech sev. Ameriky.

zují zřetelně data známá z rozvoje průmyslu ve všech kulturních zemích v nejnovější době.

Jak v době nejnovější vzrůstá lidské zaměstnání v průmyslu, pro to doklady nejpádňější podává známá průmyslová statistika ze *Spojenných států*: [Z části opakovaná již data udávají měnící se poměr práce lidské k motorickým energiím.] Bylo tam v továrnách:

	roku . . . 1900	1905	1910
zaměstnaných mil. lidí asi	5 $\frac{1}{3}$	6 $\frac{1}{6}$	7
činných mil. HP	10·4	14 $\frac{5}{8}$	18 $\frac{2}{3}$
na 15 lidí HP	29·4	35·8	40*)

Obyvatelstva Sp. st. přibýlo za deset let od r. 1900 do 1910 o 21%, kdežto vzrůst zaměstnaných v průmyslových podnicích byl přes 32% a motorických energií přibýlo asi 80%; [poměrně přibýlo továrního dělnictva asi o 9% více než obyvatel a motorických energií o 36% více než dělníků a o 49% více než obyvatel.]

V *Německu* přibýlo za dvanáct let (od 1895 do 1907) obyvatel o 19% (1895: 52 $\frac{3}{8}$ mil., 1907: 62 $\frac{3}{12}$ mil.), kdežto lidí zaměstnaných v průmyslu přibýlo o 39% a *motorických energií dokonce o 186%* (ze 3 $\frac{1}{3}$ mil. HP v r. 1895 na 9 $\frac{1}{2}$ mil HP r. 1907)!

Podobným způsobem vzrůstal počet zaměstnaných v německé dopravě železniční i výkony dopravní od konce 19. století až do války.**)

*) Motorická energie strojová průmyslových podniků v Unii byla roku 1910 nejméně čtyřicateronásobná nežli práce lidí. Přibývá jí také stále a mnohem rychleji než dělnictva.

**) Rozvoj železniční dopravy v Německu před válkou znázorňují tato data:

	Bylo tisícovek			tisíc milionů			
	loko- motiv	osobních vozů	nákl. vozů	zaměstn. osob	dopravených km osob	mil. km tun	mil. obyv.
1899 . . .	18·3	36·6	398	520	18·6	35—	55·2
1905 . . .	22·1	44·9	454	604	25·6	44·6	60·3
1910 . . .	27·5	57·6	582	697	35·4	56·3	64·6
1913 . . .	30—	66—	686	783	41·2	67·5	67—

Přibýlo tedy od roku 1899

	všech obyv. %	zam. lidí na želez. %	loko- motiv %	osob. vozů %	nákl. vozů %	dopravených km osob %	km tun %
za 6 let . . .	9·2	16·1	20·8	22·7	14·1	37·6	27·4
za 11 let . . .	17—	34—	50·3	57·4	46·2	90·3	60·9
za 14 let . . .	21·4	50·6	63·9	80·3	72·4	121·5	92·8

Tedy před válkou za 14 let přibýlo v Německu obyvatel 21·4%, ale na železnicích zaměstnaných lidí přibýlo téměř o 51%, lokomotiv 64%, vozů osobních přes 80%, vozů nákladních přes 72%, výkony osobní dopravy se zvětšily přes 121% a v dopravě zboží o 93%.

Podobně při *poštách* v Německu bylo zaměstnáno personálu:

	tisíc	obv. přibýlo od roku	person. pošt. přibýlo 1905
1905 . . .	200·6	%	%
1910 . . .	305·4	do r. 1910 . . .	7·1
1911 . . .	310·4	do r. 1911 . . .	8·4
			19·1

Na straně podnikatelské byly to jen čistě zjištěné pohnutky, které usilovaly vši močí o zrušení práce vázané a nesvobodné, a které dovedly odstraniti také jiné vázanosti (cechovní, feudální atd.) Pro třídu pracujících toto uvolnění neznamenal ovšem již úplně vyproštění ze všech svízelnů a útrap postihujících námezdný proletariát. Lidé námezdní formálně byli sice osvobozeni, ale náležitých, ano někdy ani nutných prostředků k živobytí se jim hned plně nedostalo. Těžké namáhání a svízelná práce v cizích službách, které dříve byli nuceni konati podle poddanských donucovacích předpisů, nebyly jim namnoze nikterak ušetřeny ani při nabytí volnosti a osobní smluvní svobodě, protože toliko mzda — a to často velmi hubená mzda — jim zajišťovala existenci. Tedy strach z nezaměstnanosti a z hladu nutil je k namáháním, která někdy bývala daleko těžší nežli ona, která snad byla ukládána poddaným a nevolníkům. Kromě toho nikdo se nestaral o jejich živobytí, když nebylo pro ně zaměstnání, kdežto při osobní vázanosti pán měl zájem na udržení svých odvislých lidí, jelikož proň byli cenným kapitálem, který by mu mohl bidou scháltrati nebo zaniknouti. [To ovšem se vztahovalo více k cenným otrokům nežli k poddaným, nevolníkům a jiným odvislým lidem, kteří se musili již do jisté míry také sami o své živobytí starati.]

Hlad dobáněl tedy často k tužší práci nežli by toho byly dovedly panské rozkazy a tělesné tresty. Kromě toho smluvní a svobodný poměr pracovní zbavoval zaměstnavatele starostí o pracující dělnictvo nebo zřízence, když pro ně neměl vhodného upotřebení. Nejvýše musil jim dáti krátkou výpověď z práce nebo ze služebního poměru, nebo často ani výpovědi nebylo. [Proto zaopatření nezaměstnaných nebo k práci neschopných připadalo na bedra veškeré společnosti, ale bylo o ně postaráno jen nedostatečně, pouhou všeobecnou péčí o chudinství.]

Vedle toho novodobé podnikatelství ukázalo značné nové třídní rozdíly. Kdežto v řemeslném průmyslu městském i v cechovních svazích domohli se zaměstnaní lidé časem jisté *živnosti* (výživy, „Nahrung“, jak to zove W. Sombart), která jim zabezpečovala osobní volnost a dosti slušné živobytí, nebylo tomu již tak v průmyslových, dopravních a často také v obchodních a jiných podnikcích. Podniky se *skoncentrovaly*, místo malých řemeslných živností vznikly veliké závody se sty, ba tisíci, ano i desetitisíci a statisíci zaměstnaných. Jen málokdo může se státi takovým velikým neodvislým podnikatelem. Většina lidí v průmyslu, v dopravě, v pojišťování, v bankovníctví a jinde zaměstnaných jest v postavení odvislém, ve kterém se musí podržovati cizí vůli a cizímu rozhodování. Při tom často ani o hmotné zaopatření jejich nebylo náležitě a bezpečně postaráno.

Proti mocné, ale nečetné třídě velikých podnikatelů stály příkře zástupy odvislých existencí: buď přímo zřízenci a dělníci podrobení vedení velkozávodu, nebo sami podnikatelé menší, úplně hospodářsky odvislí a jen zdánlivě samostatní, kteří se k plné neodvislosti a k slušnějšímu blahobytu nikdy dopracovati nemohou. [Na př. živnostníci pracující pro sklady nebo domácí průmysl organisovaný po nakladatelsku a vůbec mnohé menší živnosti bez zaručeného odbytu atd.]

V cechovní soustavě však skoro každý, poněkud schopný měl vyhlídku, že se jednou stane samostatným mistrem, jelikož pomocníků pravidelně nebylo více — spíše jich bylo méně — nežli mistrů. (Až na jednotlivé živnosti — jako stavební, které také měly málo mistrů samostatných. —) A také o jednotlivé mistry, o jich zaměstnání a obstojnou výživu bylo v cechovních řádech postaráno.

Při moderním podnikání dosud snad z dělníka nebo z malého živnostníka se může státi velkopodnikatel (továrník); přece však se tím rozpor mezi velkopodnikatelem a jeho zaměstnanými nezmírňuje, neboť vyniklý dělník přechází ihned do jiné třídy, má a musí mít stejné zájmy s podnikateli ostatními. Pro veškerou třídu dělnickou takové výjimečné vyniknutí a vyšnutí jednotlivcovo zůstává bez úspěchu, jejich postavení jest stále jen odvislé, málo zajištěné a namnoze bylo (i dosud často je) i hmotně chatrné; k tělesným nedostatkům pojily se i duševní obavy a nesnáze, totiž strach o budoucnost vlastní i o vydržování a zdar příslušníků rodinných.

Ale na druhé straně nutno uznati, že mnohé z těchto sociálních závad jistě jen byly rázu přechodního. Hlavně špatné materiální postavení námezdního dělnictva a zřízenectva bylo zaviněno náhlými a hromadnými přechody od zaměstnání zemědělského nebo řemeslného k novým povoláním podnikatelským. Z toho vznikalo dočasné i časté přepřívání trhu pracovního se vzájemnou zhoubnou konkurencí pracujících i stlačováním mzdy. Nesuázím z toho plynoucím se však postupem doby dalo čeliti svépomocnými organisacemi pracujících samých, jakož i poskytováním veřejné mravní i jinak přímé pomoci se strany celé společnosti k jich oprávněnému boji o náležitou existenci.

Proti nejistotě zaměstnání dala se opatření jednak pronikavou úpravou pracovního trhu (vlastně lépe ještě jaksi vyloučením pouhého čistě těžebního poměru mezi poptávkou a nabídkou práce námezdní), jednak pomáhalo se nedostatečnému zaopatření dělnictva i jinak odvislého těžebního personálu různými druhy sociálního pojišťování a sociální péči. Takovým způsobem se dala jednou nabytá osobní svoboda pracujícího lidu postupně také lépe hájiti v existenčním zápasu hmotném a vydatněji se chránila proti různým nedostatkům soustavy podnikatelské. Všechny snahy v tom směru ještě zdaleka nejsou ani náležitě urovnány, tím méně mohly býti splněny, ale pokrok k hmotnému osamostatnění dělnictva a zřízenectva vůči těžkému losu dřívějšímu jest a bude ještě více patrný. Řešení tohoto problému sociálního postupným zlepšováním hmotných základů pro všechno lidstvo zajisté jest zcela dobře možné, a to bez velikých, náhlých a přílišných otřesů společenských. Cesta k tomu všude u civilisovaných národů se již nadějně nastoupila, ačkoli nelze ještě dosud přehlédnouti ani udati, jakým způsobem by se všechny ony sociální nesnáze podnikatelské organisace daly odčiniti.

Ani třídní rozpory z podnikatelské organisace nemusí býti tak příkré a nepřestupné, jak se namnoze jednostranně usuzovalo. Není naprostého ani nepřeklenutelného rozporu mezi velikou, zdrcující většinou proletářskou a mizivou snad menšinou vše uchvacujících kapitalistických podnikatelů. Mezi odvislými zaměstnanými jsou právě

velmi značně rozdíly a vytvořily se v nich různé hierarchie povolání a majetností, které umožňují časté přechody od nejnižších stupňů lidské existence až přímo k sociálním výšinám, dostupným jen samým podnikatelům. Také kapitalistické velkozávody nepohltily napořád všude menší podniky.

Stejně osobní tělesná a duševní zdatnost nebývá vždy bez jistých úspěchů v boji o hmotné zaopatření. Vedle dělnictva zcela nevíce-ného jsou zaměstnání pracovníci různě kvalifikovaní s velmi ob- stojnými existenčními poměry a také s jistou zabezpečeností svých zaměstnání. K tomu přistupují celé řady různých zřízeneců ve vyšších postaveních s vědeckým nebo jiným odborným vzděláním, kteří kromě toho nebývají pravidelně nikterak v osobní odvislosti od jednotlivého podnikatele, nýbrž jsou buď v soukromých podnicích více sociálního rázu (jako v akciových, společenstevních, spolkových) nebo ve veřej- ných službách. A kategorie těchto zřízeneců lépe situovaných, kteří sprostředkují mezi podnikateli a zaměstnanými každým směrem (i také utvářením jistého veřejného mínění sprostředkujícího mezi oběma třídami) je stále četnější a vlivnější a mírní podstatně prudké nárazy krajních protív třídních.

Místo nebo vedle starých živností menších vznikly, rozšířily a upevnily se nové zdárně prospívající živnosti moderní a hlavně při zemědělství a v různých povoláních liberálních nebo prostředko- vatelských se malé podniky namnoze lépe osvědčily nežli velké pro- vozovny. Stejným směrem působí obor veřejné činnosti. Množství různých zřízeneců ve veřejných hospodářstvích všech možných druhů a v nesčetných stupních hmotné existence doplňuje stále široké již řady středních vrstev a umožňuje dostatečné přechody mezi prole- тариátem, který nemá jiných těžebných prostředků kromě své vý- dělečné práce, až k nejvyšším vrcholům velkokapitalistické orga- nisace.

Není tedy jednostranného a výlučného antagonismu proletariátu postrádajícího všeho jmění a všech kapitálových provozních pro- středků proti zástupcům koncentrovaného kapitalismu ve velikých podnicích a jich velkoprovozovnách, kteří by napořád uchracovali všechny hmotné prostředky. Vznikly již velmi zřetelné přechodní vrstvy mezi nimi a stále četněji se množí i větší váhy nabývají, aby náraz obou krajních protiv nebyl ani příliš náhlý, prudký nebo snad katastrofální. Ani není nijak vyloučeno podstatně smírné vyrovnání těchto jistě velmi patrných a závažných třídních protiv a odporů.

Vyrovnávání těchto protiv není ani výlučně možné po výtce v oboru hmotného ukojování lidských potřeb (národohospodářsky), nýbrž jest nutno se o ně pokoušeti a je připravovati i prohlubovati všemi sociálními prostředky a zařízeními vůbec (i také ve vztazích nehmotných). A na takové řešení ovšem nepostačí ani jistá uzavřená společnost sama (jednotlivý stát nebo říše), nýbrž jest k tomu nej- povolanejší kulturní lidstvo celé!

Ovšem jest to problém hodný namáhání celé kulturní společnosti. Některé základy k tomu, jak v oboru národohospodářském (v mezi- národních národohospodářských organizacích, zejména v různých oborech podnikatelských), tak i v jiných kulturních sociálních stycích

lidských jsou položeny. Nesmí se přece zapomínati, že i samo podnikatelské společenství všelidské vznikalo teprve ke konci osmnáctého století, ale opravdu silně a rozhodně zasáhlo do žití všeho lidstva jen o něco déle nežli v době půlstoletí, což je jistě doba na společenskou lidskou žití velice kratičká i nepatrná. A přece úspěchy toho byly již dnes obrovské i každému jsou patrný.

31. Volná konkurence. Různé omezování volné konkurence, po případě její odstraňování.

Podnikatelé opatřují úkoje potřeb cizích pro obvody co možná nejrozsáhlejší (po případě i po celém povrchu zemském). Potřeby ty jsou měnivé, všelikým rozmarům podléhají, často se dají těžko předvídati a bývají velmi vybíravé. Podniky měnivým těmito potřebám stále musí své nabízené úkoje přizpůsobovati, musí se přičiňovati, aby potřeby ty řádně vystihly, aby nové potřeby vzbuditi dovedly nebo méně obvyklé rozšířily; usilují, aby jim právě bylo svěřeno ukojování jistého výseku společenských potřeb. Z toho přirozeně vznikají zápasy mezi jednotlivými podniky o získání přízně potřebujícího obecenstva.

Toto závodění (zápas) jednotlivých podniků, aby právě jim svěřena byla starost o úkoj určitých cizích potřeb, zove se *konkurencí* nebo „*soutěží*“ a podle novodobých názorů, které ovládly zejména v národohospodářských liberálních naukách ke sklonku století osmnáctého a ve století 19., měla tato konkurence býti co možná společensky nespoutaná. Proti dřívějším soběstačným kruhům městským s určitým společensky upraveným provozem v cechovních řádech — (nebo později ve státech územních proti merkantilistickému omezování) — mělo se podnikům samým ponechat, jak se dovedou podělití ve vzájemném zápolení o přízeň svých zákazníků.

To jest smysl tak zvané *volné* konkurence, že ni žádná společenská moc není povolána vměšovati se do hmotného zaopatřování úkojů pro různé lidské potřeby. Samým spotřebitelům že přísluší, aby si sám každý vybral svého dodavatele mezi podniky dle svého vlastního uznání a přesvědčení. Podobně navzájem, že každý podnik sám jediný je povolán aby si sháněl a udržoval své klienty. Právě toto vzájemné soupeření že jest nejzpůsobilejším prostředkem, aby ve společnostech lidských byly co nejlépe ukojovány různé potřeby. Podniky aby si získaly dostatečné odběratele i aby si získané udržely, musí vynaložiti nejlepší svou péči a dovednost na obstarání cizího jim svěřeného úkoje (na získání a udržení odběratelstva neb zákaznictva). Kterí podnikatelé v jistém odvětví se udržeti nedovedou (pro své nedostatečné schopnosti nebo prostředky), nejsou proto ještě z užitečné lidské součinnosti vylučováni, mohou se věnovati jinému podnikání, v němž po případě jsou zase schopnější nežli druzí jich soupeři. Takže volná konkurence sama si upravuje výběr nejlepších a nejschopnějších podnikatelů v každém oboru i směru. Tomu pak, kdo by vůbec se v *samostatném* podnikání nedovedl udržeti, že zbývá pořád ještě možnost, aby náležitě své schopnosti osvědčil jako zřízenec nebo snad i jako dělník v podniku cizím.